

Miljöledningssystem med nödlägesplanering

– stöd till räddningstjänsten

Inledning

Miljöpolitiken utvecklas ständigt och ställer hela tiden nya krav på organisationer och anställda. Tidigare var miljöarbetet fokuserat på att minska utsläppen från industrin. I den nya miljöpolitiken, som syftar till ett kretsloppsanpassat samhälle, baseras miljöarbetet mer på produkter och preventiva åtgärder. Det har samtidigt blivit allt viktigare för ledningen att kunna styra företagets miljöfrågor.

Ett styrmedel är de miljöledningssystem som nu införs i snabb takt. Införandet är frivilligt men det finns ett tryck från allmänheten, marknaden och politiker. Större företag kräver ofta att deras underleverantörer har miljöledningssystem. Systemen gör att ledningen kan hantera miljöfrågorna på ett metodiskt sätt. Även olyckor kan få en betydande miljöpåverkan och Räddningsverket anser att införandet av dessa system kan bidra till en ökad säkerhet.

När miljöledningssystem införs samarbetar företaget med myndigheterna. Räddningstjänsterna kan medverka vid bedömningar av risker för miljöskador och ge stöd vid utformning av systemens nödlägesplaner. Även Räddningsverket får frågor från företag, miljökonsulter och kommunala räddningstjänster som vill få fakta och erfarenheter. Då talar man ibland förbi varandra. Begrepp missförstås och man förväxlar nödlägesplanen med räddningstjänstens insatsplan. Räddningsverket vill därför informera om miljöledningssystemen med tonvikten på hantering av olyckor. Genom att stödja dessa arbeten främjar kommunen olycks- och skadeförebyggande verksamhet.

Vad är ett miljöledningssystem?

Miljöledningssystemet blir företagets styrmedel för att kunna integrera miljöarbetet i ledningsfrågorna. Syftet är att underlätta miljöarbetet så att alla kan arbeta målmedvetet på ett systematiskt och effektivt sätt. När man ansluter sig ingår ett åtagande att arbeta för en ständig förbättring för att hela tiden minska miljöbelastningen. Det säkerställer också att ledningen har god kontroll över miljöarbetets utveckling och måluppfyllelse samt att man följer alla lagar och regler.

Det finns olika system. ISO14001 är den internationella standarden som i sin uppbyggnad påminner om kvalitetsstandard ISO 9000. EMAS är EU:s förordning med miljöledningssystem som ska stimulera till frivilliga miljöåtaganden. EMAS riktar sig främst till industrin. Det utvecklas enklare system för mindre företag.

Systemen införs även hos en del kommunala förvaltningar, företrädesvis hos de tekniska verksamheterna.

Hur införs ett miljöledningssystem?

Arbetet inleds med en miljöutredning då man genomlyser dagens miljösituation. Syftet är att objektivt beskriva styrkor och svagheter som kan ge underlag för framtida miljöförbättringar. Med utredningen som grund antar sedan ledningen en miljöpolicy. Systemen införs genom internt arbete eller med stöd av ett konsultföretag. Miljöpolicyen ger uttryck åt företagets vision och viljeinriktning.

I arbetet ingår att identifiera miljöaspekter i hela verksamheten. Det kan gälla själva produktionen med dess process men även miljöpåverkan från produkter och tjänster. Tonvikten läggs på aspekter som har betydande miljöpåverkan och då behöver man redovisa

risker för olyckor med effekter på miljön. Man anger mål och handlingsprogram för miljöarbetet, utser en organisation och fördelar ansvar. Oftast certifieras företaget enligt ISO14001 eller EMAS. Det innebär att ett fristående organ godkänner miljöledningssystemet. Därefter sker regelbundna miljörevisioner.

I första hand ska miljöpåverkan från olyckor förebyggas. De kan dock inte helt uteslutas och situationerna som kan uppstå ska lösas med hjälp av nödlägesplanering.

Vad är nödlägesplanering i miljöledningssystemen?

Nödlägesplanering ska ge företaget en intern plan för att agera vid en olyckshändelse. Det finns ett samband mellan företagets nödlägesplan och räddningstjänstens insatsplan i det mest akuta skedet (larmplaner, resurser, släckmedel, angreppsvägar o dyl). I ISO 14001 står:

- Organisationen ska upprätta och underhålla rutiner för att identifiera olycksrisker och för att kunna reagera i händelse av olyckor och nödsituationer samt förhindra och mildra den miljöpåverkan som sådana kan tänkas orsaka.
- Där så är nödvändigt ska organisationen gå igenom och revidera sin beredskap för olyckor och nödsituationer, i synnerhet efter att olyckor eller nödsituationer har inträffat.
- Där så är praktiskt möjligt, ska organisationen även genomföra regelbundna övningar av sin beredskap.

I EMAS saknas motsvarande avsnitt. Där står att man vid den interna miljörevisionen ska behandla förebyggande och begränsning av miljöolyckor samt beredskapsplaner för en eventuell miljöolycka.

Man behöver inte nödlägesplanering för småolyckor. Först när det är risk för en betydande miljöpåverkan blir det nödvändigt.

Det finns flera andra liknande ledningssystem i de regler som är en följd av det sk Seveso-direktivet om storskalig kemikaliehantering samt i systemen för internkontroll. I vissa fall sker en samordning av ledningssystemen för hälsa, miljö, säkerhet och kvalitet.

Att tänka på vid Räddningstjänstens medverkan?

Nödlägesplaneringen är i första hand till för att företaget ska vidta lämpliga åtgärder i samband med en olycka. Det sker olyckor som ska hanteras utan att det föranleder en räddningsinsats men där en planering ändå är nödvändig.

Räddningstjänstens stora erfarenhet av att förebygga, planera och göra insatser kommer att vara till nytta vid utformning av nödlägesplaner och riskbedömningar. Men räddningstjänstens roll och ansvar, speciellt i miljösammanhang, är sällan kända utanför vår sektor. I de inledande kontakterna bör detta förklaras.

En miljöpolicy ska alltid ange att man följer lagarna. Även räddningstjänstlagen ställer krav på företagen och

det bör framgå i ett miljöledningssystem.

Räddningstjänsten kan hjälpa till att identifiera tänkbara nödsituationer och ge stöd med bedömningar. Kartläggning och riskanalyser kan behövas. Omfattningen på riskanalysen beror på vilken verksamhet som bedrivs. I detta arbete ingår en bedömning av omgivningens känslighet.

Man kan ge exempel på olyckor som haft miljöpåverkan. Då kan Räddningsverkets Informationsbank (RIB) - databas på CD-skiva ge hjälp. Där finns även annan information som kan vara till hjälp vid miljöbedömningar, bl a rapporter från Räddningsverket. RIB kan köpas av företaget eller anlita konsult.

Med hjälp av sin erfarenhet kan räddningstjänsten ge en del exempel på händelser som kan medföra störningar på miljön.

Delar av räddningstjänstens insatsplaner bör visas eftersom de ofta innehåller riskbedömningar. Företaget kan ge upplysningar som kompletterar insatsplanen med miljöfrågor.

Efter en räddningsinsats finns många uppgifter som ska lösas av företaget. Verksamheten är jämförbar med restvärdesarbete efter brand och kan vara en del av företagets Risk Management. Här ingår sanering och återställning. Räddningstjänsten kan delta vid start av sanering.

Frågor kommer om vilka miljöfarliga ämnen som bildas vid en brand eller andra olyckor och vad släckvatten kan innehålla. Normalt kan företaget själv ta reda på detta med hjälp av produktblad och leverantörer. Kunskap om spill- och dagvattenledningarnas dragning underlättar omhändertagandet. Det blir ofta farligt avfall från både produktion och byggnader. Beräkningar av släckvattenmängder behövs liksom råd om invallningar.

Exempel på händelser med miljökonsekvenser

Verkliga händelser med miljöeffekter visar sig sällan vara dokumenterade. Effekterna på miljön påverkas också av en lång rad olika yttre faktorer vilket gör det svårt att jämföra olika tänkbara scenarier. Omgivningens känslighet, väder och vindriktning har stor inverkan. Här ges endast exempel på olyckor som kan ge effekter på miljön:

- Brand eller annan olycka på företaget. Ger spill, släckvatten, gas eller rök samt avfall.
- Utsläpp av produkter under jord från cistern eller rörledning. Kan skada mark och vatten.
- Översvämning, inomhus eller från nederbörd. Kan dra med sig förorenande ämnen.
- El-, tele-, värme-, kyl- och vattenförsörjning utslagna. Kan ge indirekt skador
- Störning från verksamhet i närheten. Kan påverka företaget.

- Larm- och övervakningssystem ur drift kan ge okontrollerade utsläpp.
- Svårigheter med försämrad vattenkvalitet. Kan följa efter översvämning eller rörbrott.
- Leveransproblem med råvaror. Kan få in felaktiga partier.
- Skador på reningsanläggningar (filter, reningsverk) kan ge utsläpp utöver miljötillstånd.
- Företagets produkter är inblandade i händelser med miljöpåverkan på annan plats.
- Transporter av farligt gods till och från anläggningen kan medföra olyckor.
- Hantering av avfall, särskilt farligt avfall kan medföra olyckor.

Flera av dessa händelser kommer inte att medföra någon insats från räddningstjänsten men behöver hanteras av företaget som ett nödläge.

Vad gör Räddningsverket?

Arbetet med att minska miljöbelastningen inom Räddningsverkets ansvarsområde blir allt viktigare och miljöaspekterna i samband med olycksförebyggande åtgärder, räddningsinsatser och återställning har blivit en allt mer påtaglig fråga för verket.

Räddningsverket är en av de 25 första statliga myndigheter som nu håller på att införa ett miljöledningssystem.

Regeringen har i miljöpropositionen föreslagit att Räddningsverket blir en ny sektorsmyndighet inom miljöområdet. Statliga och kommunala myndigheter ska i samverkan främja en god miljö och en ekologisk hållbar utveckling. Räddningsverket har i sammanhanget fått regeringens uppdrag att inom vår sektor utforma mätbara mål för arbetet med att skydda miljön från konsekvenser av olyckor. Propositionens 15 miljömål ska, där det är relevant, beskrivas i mätbara mål. Miljölednings- och kvalitetssystem anges som viktiga delar av den kommande miljöpolitiken.

Räddningsverket medverkar i arbetet med att utveckla ISO14000. Räddningsverket har medverkat vid kurser som har gällt nödlägesplanering och miljörisker i samband med olyckor.

Räddningsverket genomför under slutet av 1998 ett antal miljöutredningar hos räddningstjänsterna för att få underlag och kunna ge stöd för miljöarbetet hos räddningstjänsterna.

Räddningsverkets kontaktperson:

Björn Albinson, Risk- och miljöavdelningen, telefon 054-10 42 98.

Tidigare nummer av Aktuellt från Räddningsverket under 1998

- Nr 1-98 Hälsokrav vid rök- och kemdykning
- Nr 2-98 Utgå
- Nr 3-98 Lägesrapport om transport av farligt gods
- Nr 4-98 Hantering av brandfarlig vara i försäljningslokaler
- Nr 5-98 Statsbidrag till förebyggande åtgärder mot jordskred och andra naturolyckor
- Nr 6-98 Brandriskprognoser -98
- Nr 7-98 Civilpliktiga som resurs vid räddningstjänst
- Nr 8-98 Räddningshund – igår, idag och i framtiden
- Nr 9-98 Insatsrapportering – Informationsblad 7